

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY-ND 4.0 International) license <https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0>

p-ISSN 0551-911X, e-ISSN 2353-8104

Received: 20 Oct 2025

Revised: 12 Nov 2025

Accepted: 23 Dec 2025

Published: 30 Mar 2026

<https://doi.org/10.21697/pk.2026.69.1.04>

ALAN KRETKOWSKI

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

al.kretkowski@wp.pl

<https://orcid.org/0009-0005-8226-9859>

ZAKAZ UPRAWIANIA HANDLU, PROWADZENIA INTERESÓW I POBIERANIA LICHWY WEDŁUG AKTUALNEJ DYSCYPLINY KODEKSOWEJ (KAN. 286 CIC/83, KAN. 385 § 2 CCEO) I WYBRANEGO ORZECZNICTWA KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO W IV WIEKU

Treść: Wstęp; 1. Zakaz uprawiania handlu, prowadzenia interesów oraz pobierania lichwy w kodeksie Pio-Benedyktyńskim (1917 r.) oraz w liście apostolskim *motu proprio Cleri sanctitati* (1957 r.); 1.1. Przedmiot kan. 142 CIC/17 oraz kan. 83 CS; 1.2. Adresaci kan. 142 CIC/17 oraz kan. 83 CS; 1.3. Terminologia łacińska kan. 142 CIC/17 oraz kan. 83 CS; 1.4. Kan. 1543 CIC/17; 2. Omówienie treści kan. 286 CIC/83 oraz kan. 385 § 2 CCEO; 2.1. Adresaci norm; 2.2. Analiza terminologii łacińskiej norm; 2.3. Kara za złamanie norm; 2.4. Przedawnienie skargi karnej; 2.5. Przyszkość: do przyjęcia święceń i wykonywania ordynacji przyjętej bezprawnie w wyniku uwikłania w przedmiot norm; 3. Późnostarozżytne kanony i rozporządzenia soborowo-synodalne, zakazujące uprawiania handlu, prowadzenia interesów oraz pobierania lichwy; 3.1. Kan. 19 i 20 Synodu w Elwirze z ok. 306 r.; 3.2. Kan. 13 Synodu w Arles z 314 r.; 3.3. Kan. 17 Soboru Nicejskiego I z 325 r.; 3.4. Kan. 6, 8, 9 i 13 Synodu Kartagińskiego z ok. 348 r. według *Collectio Hispana*; 3.5. Kan. 6 i 44 *Kanonów Apostolskich* z końca IV w.; Zakończenie

Wstęp

Chrześcijanie z nakazu Pisma Świętego wezwani są do świętości i nieskazitelności życia¹. Duchowieństwo, ze względu na zobowiązanie do prowadzenia innych do zbawienia, podlega w Piśmie Świętym jeszcze surowszym wymaganiom odnośnie do swoich przymiotów osobistych oraz postawy². Jednakże kler oraz zakonnicy (nierzadko przyrównywani do wyświęconych), przez swe ludzkie słabości, często nie czynili zadość wołaniom Słowa Bożego, powodując swoim zachowaniem zgorszenie, które Chrystus uważał za jedno z najcięższych grzechów (Mt 18, 6-7; KKK 2285). Dlatego też ustawodawcy Kościoła od czasów starożytnych wydawali akty normatywne, obwarowane sankcjami karnymi, zabraniające wykonywania pewnych czynności, które mogły: a) być grzeszne; b) wystawiać na zbędne pokusy; c) nie przystawać stanowi osób duchownych i zakonnych, pomimo neutralności moralnej.

W niniejszym artykule przeanalizowano oraz porównano eklezjalne zakazy uprawiania handlu³, prowadzenia interesów⁴ oraz pobierania lichwy⁵ przez kler, zakonników oraz członków stowarzyszeń życia apostołskiego i stowarzyszeń życia wspólnego na podobieństwo zakonników, które występują w obecnym prawodawstwie Kościoła katolickiego, z regulacjami wybranych historycznych synodów IV w., Soboru Nicejskiego I oraz *Kanonów Apostolskich*.

Rozważania nad aktualnym prawem zostały poprzedzone omówieniem kanonów, dotyczących tej samej problematyki, zawartych w *Kodeksie Prawa Kanonicznego* z 1917 r. oraz w częściowej kodyfikacji prawa Kościołów wschodnich papieża Piusa XII, tj. w listach apostołskich *motu proprio Postquam Apostolicis* z 1952 r. oraz *Cleri*

---

¹ Mt 5, 48; Kpł 19, 2; Kpł 20, 26; 1 Kor 6, 19-20.

² 1 Kor 4, 1-2; 2 Kor 6, 3-7; Dz 20, 28; 1 Tm 3, 1-13; 1 Tm 4, 12-16; 1 Tm 5, 22; 1 Tm 6, 11-14; 2 Tm 2, 15; 2 Tm 2, 20-22; Tt 1, 5-9; 1 P 5, 1-4; Hbr 13, 17; Jk 3, 1.

³ Według WSJP „handel” to: „działalność polegająca na kupowaniu towaru od kogoś i sprzedawaniu go następnie z zyskiem komuś innemu”.

⁴ Według WSJP „interes” to: „przedsięwzięcie, które przynosi zysk”.

⁵ Według WSJP „lichwa” to: „udzielanie pożyczek połączone z pobieraniem od nich zbyt wysokich odsetek”.

sanctitati z 1957 r. Celem takiego działania było pełniejsze ukazanie dyscypliny Kościoła XX i XXI w., przed przejściem do norm antycznych z IV w. Przyjęty układ pracy pozwala ukazać, w jaki sposób najwyższy ustawodawca kościelny, w pierwszych dwudziestowiecznych, systematycznych zbiorach kodeksowych oraz częściowych kodyfikacjach prawa kanonicznego, a następnie w tych, które je zastąpiły (CIC/83; CCEO), realizuje, nawet jeśli bez pełnej wiedzy i zamiaru, pewne aspekty wybranych kanonów starożytności.

Zakazy uprawiania handlu, prowadzenia interesów oraz pobierania lichwy przez duchowieństwo katolickie, znajdujące się w kan. 286 CIC/83, cieszą się wystarczającym omówieniem we współczesnej literaturze naukowej, czego nie można już powiedzieć o pokrewnym kan. 385 § 2 CCEO. Autorzy nadrzędnie analizują wspomniany kanon CIC/83, dając odniesienia do regulacji CCEO jedynie w przypisach bądź wzmiankach nawiasowych, bez omówienia szczególnej specyfiki norm tegoż kodeksu w niniejszej materii (Krajczyński 2018, 76, 80; Świto 2022, 203). Jednakże większość artykułów naukowych w całości pomija kwestię kan. 385 § 2 CCEO (Ambrose 2022, 279-298; Bacareza 2008, 293-304; Lewandowski 2020, 393-403). Równość wszelkich obrządków katolickich i ich Kościołów partykularnych (OE 3) oraz jednakowa godność wszystkich wiernych (CIC/83, kan. 208; CCEO, kan. 11) domagają się uzupełnienia rozważań nad wspomnianym przepisem *Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich*.

Ponadto autorzy większości artykułów traktują marginalnie lub pomijają kwestię, jak zagadnienia uprawiania handlu, prowadzenia interesów i pobierania lichwy były traktowane przez Kościół IV w.⁶ Pominięcie zbadania prawodawstwa Kościoła w tej materii i w tymże okresie historii sprawia, że zaniedbano naukowo czas, stanowiący wspólny fundament dyscyplinarny chrześcijańskich Kościołów i wspólnot kościelnych. Badania komparatystyczne praktyk antycznych i współczesnych mogą posłużyć nie tylko jako cenne źródło wiedzy w łonie Kościoła powszechnego, ale również mogą okazać się

---

⁶ Przykładowy częściowy opis znajdujemy w: Ambrose 2022, 281; Ipapo 1988, 228 oraz brak opisu w: Bacareza 2008, 293-304; Konieczny 1985, 131-180.

pomocne w rozwoju dialogu ekumenicznego, podkreślającego wierność praktyk Kościoła katolickiego normom okresu wspólnego dla Kościołów starożytnych.

Zamysł niniejszego artykułu polega na ukazaniu zakazu handlu, prowadzenia interesów i pobierania lichwy w jednej, syntetycznej pracy, zakładającej analizę zachodnich i wschodnich katolickich norm kodeksowych i częściowych kodyfikacji XX w., co wzbogacone jest o przyrównanie kanonów CIC/83 oraz CCEO do wybranych regulacji soborowych, synodalnych oraz kanonicznych z IV w.

W analizie badawczej zostały zastosowane metody: egzegetyczno-dogmatyczna, historyczna, filologiczna oraz prawno-porównawcza.

Należy zaznaczyć, że w Kościele katolickim na przestrzeni wieków zauważano zróżnicowanie sytuacji w zakresie działalności handlowej i gospodarczej, przez co, poza wykazaniem hipotetycznego zainspirowania najwyższego ustawodawcy kościelnego antycznymi kanonami w tworzeniu nowożytno-współczesnych kodeksów kanonicznych i częściowych kodyfikacji prawnych, w merytorycznej treści artykułu nie stawia się tezy, iż na przestrzeni wszystkich wieków pozycja Kościoła była pod tym względem jednakowa.

1. Zakaz uprawiania handlu, prowadzenia interesów, pobierania lichwy w kodeksie Pio-Benedyktyńskim (1917 r.) i w liście apostolskim *motu proprio Cleri sanctitati* (1957 r.)

W kan. 286 CIC/83 oraz kan. 385 § 2 CCEO we współczesnej wersji łacińskiej użyto bardzo zbliżonych sformułowań. Jednakże, by przejść do ich szczegółowej analizy, należy zaznaczyć, że przed promulgacją nowego *Kodeksu Prawa Kanonicznego* w 1983 r. oraz *Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich* w 1990 r., zarówno w Kościele łacińskim, jak i w katolickich Kościołach wschodnich, ustawodawca uchwalił kanony o całkowicie jednakowym brzmieniu. Były one zamieszczone w *Kodeksie Prawa Kanonicznego* z 1917 r. oraz w częściowej kodyfikacji prawa Kościołów wschodnich, promulgowanej mocą listu apostolskiego *motu proprio Cleri sanctitati* w 1957 r., przez Piusa XII.

1.1. Przedmiot kan. 142 CIC/17 oraz kan. 83 CS

Ustawodawca w kan. 142 CIC/17 oraz kan. 83 CS zakazywał duchowieństwu uprawiania handlu i prowadzenia interesów, samodzielnie lub za pośrednictwem innych, dla osiągnięcia korzyści własnej lub osób trzecich. W treści norm nie przewidywał on żadnej władzy, która mogłaby udzielić zezwolenia na udział w czynnościach objętych zakazem. Jeśli zainteresowany zechciałby uzyskać zgodę na partycypację w czynnościach wymienionych w kanonach, musiałby otrzymać dyspensę od Stolicy Apostolskiej (CIC/17, kan. 81). Podobnie nie określono w *Cleri sanctitati*, kto jest władzą niższą od Stolicy Świętej, mogącą udzielić dyspensy od zakazu kan. 83 CS w kontekście Kościołów wschodnich. Potwierdzenie wyłącznej kompetencji Stolicy Piotrowej do udzielania dyspensy na uprawianie handlu i prowadzenie interesów przez duchownych, zakonników oraz członków stowarzyszeń życia wspólnego na podobieństwo zakonników w Kościołach wschodnich pojawiło się dopiero po Soborze Watykańskim II, mocą listu apostolskiego *motu proprio Episcopalis Potestatis* (EP VIII 3) papieża Pawła VI z 1967 r.

1.2. Adresaci kan. 142 CIC/17 oraz kan. 83 CS

Zakaz uprawiania handlu oraz prowadzenia interesów w Kościele łacińskim rozciągnięto również na wszystkich zakonników (CIC/17, kan. 592) oraz członków stowarzyszeń życia wspólnego bez ślubów (CIC/17, kan. 679), bez względu na posiadanie przez nich bądź nie święceń kapłańskich. Karze kanonicznej podlegali jednak wyłącznie duchowni oraz zakonnicy (CIC/17, kan. 2380).

W katolickich Kościołach wschodnich sytuacja prawna zakonników oraz członków stowarzyszeń życia wspólnego na podobieństwo zakonników, przed CCEO została określona w 1952 r. poprzez list apostolski *motu proprio Postquam Apostolicis* papieża Piusa XII, a więc na pięć lat przed promulgacją *Cleri sanctitati*. Wymienione podmioty były początkowo związane zakazem uprawiania handlu, prowadzenia interesów oraz pobierania lichwy na mocy prawa wspólnego katolickich Kościołów wschodnich, tj. głównie na podstawie kan. 3 Soboru Chalcedońskiego (Conc. Chalc. 227; D. 86 c. 26), kan.

9-10 *in Trullo* (Conc. Trul. 369) oraz kanonów synodów lokalnych. Poprzez promulgację CS, a zwłaszcza jego kan. 83, wszyscy zakonnicy (PA, kan. 135) oraz wszyscy członkowie stowarzyszeń życia wspólnego na podobieństwo zakonników (PA, kan. 229), bez względu na przynależność do stanu duchownego, zaczęli podlegać obowiązkom wspólnym dla duchownych, a więc również zakazom uprawiania handlu i prowadzenia interesów (CS 435).

1.3. Terminologia łacińska kan. 142 CIC/17 oraz kan. 83 CS

Warto zauważyć, że to, co w języku polskim określa się mianem „handlu”, w języku łacińskim określono poprzez *mercatura*. Na oznaczenie „interesów” najwyższy ustawodawca kościelny wybrał termin *negotiatio* (w którego znaczenie wpisuje się również lichwiarstwo). Uprawianie *mercatura* oraz *negotiatio* wyrażono czasownikiem *exercere*. Ze względu na tożsamość sformułowań z tymi występującymi w regulacjach CIC/83 oraz CCEO, analiza etymologiczna będzie przeprowadzona w punkcie 2.2.

1.4. Kan. 1543 CIC/17

Kanonem, w którym ustawodawca również zakazywał lichwiarstwa wszystkim wiernym Kościoła łacińskiego, był kan. 1543 CIC/17, opisujący procedurę przekazania pożyczkobiorcy rzeczy (a więc również i pieniędzy), której wierzyciel przy zwrocie mógł wyłącznie żądać w równowartości tego samego rodzaju. Zakazane było pobieranie opłaty z tytułu samego zawarcia pożyczki (*mutuum*), a na odsetki przewidziane prawem (*lucrum legale*) można było się umówić tylko za obopólną zgodą, jeśli nie okazałyby się one nadmiernie wysokie. Większy zysk mógł być tylko uzasadniony słusznym i proporcjonalnym tytułem (na przykład: realna szkoda czy utracony zarobek).

2. Omówienie treści kan. 286 CIC/83 oraz kan. 385 § 2 CCEO

W kan. 286 CIC/83 oraz kan. 385 § 2 CCEO, jak już zostało wspomniane, ustawodawca poruszył tę samą materię oraz użył niemalże jednakowej terminologii. Poprzez obie regulacje zakazał on duchownym uprawiania handlu oraz prowadzenia interesów, osobiście bądź

przez innych, w celu osiągnięcia korzyści własnej, bądź osób trzecich, chyba że za zezwoleniem prawowitej władzy kościelnej. Zgoda przeznaczonych stanowi *novum* w stosunku do CIC/17 oraz *motu proprio Cleri sanctitati*, a dla jej określenia w CIC/83 użyto pojęcia ogólnego, które w zależności od inkardynacji (CIC/83, kan. 265) lub inkorporacji (CIC/83, kan. 654, kan. 735) ma inny desygnat; zaś w CCEO doprecyzowano, że zgody udziela odpowiednia władza określona w prawie partykularnym (KAWKS-M 2013, art. 52; UCG, kan. 60) bądź sama Stolica Apostolska.

Konieczność pojawienia się tej samej normy w dwóch kodeksach prawnych Kościoła wynika z kan. 1 CIC/83 oraz kan. 1 CCEO, w których określono, że CIC/83 obowiązuje wyłącznie Kościół łaciński, a CCEO jedynie wszystkie katolickie Kościoły wschodnie. Z uwagi na jedność Kościoła pomimo różnorodności obrządkowej (OE 2-4), regulacja ta sprawiedliwie musi odnosić się do wszystkich duchownych katolickich.

2.1. Adresaci norm

W Kościele łacińskim ustawodawca objął zakazami uprawiania handlu, prowadzenia interesów oraz pobierania lichwy: duchownych (CIC/83, kan. 286), wszystkich członków zakonnych instytutów życia konsekrowanego (CIC/83, kan. 672) oraz wszystkich członków stowarzyszeń życia apostołskiego (CIC/83, kan. 739) (Ambrose 2022, 288-289; Bogdan 1988, 447-448; Hayward 2013, 52; Wroceński 2006, 198-199; Zubert 1990, 280). Zdaniem niektórych kanonistów, wskutek ścisłej interpretacji ustaw ograniczających swobodne wykonywanie uprawnień (CIC/83, kan. 18) oraz poprzez brak określonej kary dla członków stowarzyszeń, w razie złamania ustawy (CIC/83, kan. 1393), ustawodawca w kan. 739 CIC/83 miał na myśli wyłącznie duchownych członków tychże stowarzyszeń (Gałkowski 2016, 87; Ipapo 1988, 234-235; Konieczny 1985, 135; Lewandowski 2020, 400-401)⁷. Jedynym przewidzianym przez prawo wyjątkiem od tej regulacji są diakoni stali, o czym jasno powiedziane jest w kan. 288 CIC/83. Podlegaliby

---

⁷ Więcej na ten temat w punkcie 2.3 Kara za złamanie norm.

oni zakazowi wyłącznie w przypadku zaistnienia ustawy partykularnej jasno to stwierdzając.

Z woli najwyższego ustawodawcy kościelnego (CIC/83, kan. 331; CCEO, kan. 43), poza duchownymi z kan. 385 § 2 CCEO, w katolickich Kościołach wschodnich objęto zakazem uprawiania handlu, prowadzenia interesów oraz pobierania lichwy wszystkich i poszczególnych zakonników (CCEO, kan. 427), a także wszystkich członków stowarzyszeń życia wspólnego na podobieństwo zakonników (CCEO, kan. 561; Rincón-Pérez 2023, 436). Różnicę legislacyjną pomiędzy CIC/83 oraz CCEO stanowi fakt, że wschodni diakoni, nieprzeznaczeni do prezbiteratu (CCEO, kan. 354, 760 § 2), nie są wyłączeni od przestrzegania omawianych zakazów. Wynika to najprawdopodobniej z faktu, że katolickie Kościoły wschodnie od starożytności zachowywały i praktykowały posługę stałego diakonatu, który na Zachodzie niemalże zupełnie zanikł w czasach średniowiecza (MKT 2003, rozdz. 3). Wierni Kościołów wschodnich byłiby bardziej narażeni na zgorszenie, gdyby diakoni mogli utrzymywać się ze świeckich zawodów oraz uprawiać handel bądź prowadzić interesy.

2.2. Analiza terminologii łacińskiej norm

W kan. 286 CIC/83, jak i w kan. 385 § 2 CCEO, zastosowano wspólną terminologię w łacińskim brzmieniu. Do kluczowych wyrażen, których sens należy wytłumaczyć dla prawidłowego odczytania norm, należą: *negotiatio*, *mercatura* oraz *exercere*.

Negotiatio oznacza prowadzenie wszelkich interesów oraz transakcji, ukierunkowanych na uzyskanie przychodu. W pojęciu tym mieści się również lichwiarstwo. *Mercatura* określa podtyp interesów, ponieważ polega na kupowaniu i odsprzedawaniu dóbr z intencją zarobkową (Ipapo 1988, 236-239; Krajczyński 2018, 85-86; Lewandowski 2020, 399). Zaś *exercere* ma za desygnat „uprawianie”, co implikuje, że ustawodawcy nie chodzi o pojedyncze i odizolowane działania, a czynności rutynowe (Ambrose 2022, 291-292; Gałkowski 2016, 84; Krajczyński 2018, 85-86). Niektórzy kanoniści są zaś zdania, że jeśli miała miejsce jedna transakcja, ale zyskano dzięki niej znaczną sumę pieniędzy, to można już mówić o przestępstwie (Ambrose 2022, 292).

2.3. Kara za złamanie norm

Ustawodawca w kodeksie zachodnim obligatoryjnie karze niesubordynację względem kan. 286 CIC/83 w kan. 1393 CIC/83. Wymienionymi podmiotami, podlegającymi sankcjom karnym, w niniejszej regulacji są duchowni oraz członkowie zakonnych instytutów życia konsekrowanego. Ich niesubordynacja może być obłożona karami ekspiacyjnymi (CIC/83, kan. 1336 § 2-4), tj. nakazami, zakazami i pozbawieniami, z wyłączeniem możliwości wydalenia ze stanu duchownego.

Niektórzy kanoniści, na podstawie faktu, że w kan. 1393 CIC/83 nie wymienia się członków stowarzyszeń życia apostołskiego, uzasadniają tezę, że ustawodawca w kan. 739 CIC/83 nie zakazuje ich świeckim członkom uprawiania handlu i prowadzenia interesów. Wydaje się to mało prawdopodobne, jeśli weźmie się pod uwagę, że w kan. 739 CIC/83 przypisuje się wszystkim członkom stowarzyszeń życia apostołskiego obowiązki takie, jakie mają duchowni. Dzieje się to bez podawania, czy chodzi o członków świeckich, czy też wyświęconych, z klauzulą obowiązywalności poleceń w zależności od kontekstu oraz natury rzeczy. W ten sposób pewne obowiązki: a) nie będą miały żadnego zastosowania w określonych stowarzyszeniach, gdyż są sprzeczne z ich charakterem, przykładowo obowiązek rezydencji (CIC/83, kan. 283) czy stroju duchownego (CIC/83, kan. 284); b) dotyczyć mogą tylko duchownych członków tychże stowarzyszeń, na przykład specyficzny obowiązek świętości kapłańskiej (CIC/83, kan. 276), czy obowiązek udziału w wykładach duszpasterskich po święceniach (CIC/83, kan. 279 § 2); c) będą obejmować wszystkich członków stowarzyszeń, gdyż nie kłócą się z ich konstytucjami oraz nie zakładają posiadania sakramentu święceń, jak kan. 286 CIC/83 (Wroczeński 2006, 199)⁸.

Ponadto istnieją normy CIC/83, w których ustawodawca nakazuje bądź zakazuje wiernym wykonywania pewnych czynności (CIC/83,

---

⁸ Podobny wniosek w stosunku do wszystkich członków stowarzyszeń życia apostołskiego, jednak w odniesieniu do kan. 285 CIC/83, widnieje w: Bacareza 2008, 302.

kan. 222 § 1-2, 989, 920 § 1-2, 1247, 1251) pod sankcją popełnienia grzechu, a nie przestępstwa kanonicznego (por. CIC/83, kan. 1247; KKK 2181), co ma miejsce względem członków stowarzyszeń życia apostołskiego w omawianym przypadku.

Warto zaznaczyć, że gdyby we własnych konstytucjach stowarzyszeń nie zakazywało się członkom uprawiania handlu oraz prowadzenia interesów (CIC/83, kan. 737), przy zaistnieniu poważnego zgorszenia (Mt 18, 6-7) społeczności wiernych bądź popełnieniu nadużyć finansowych⁹, uzasadnionym byłoby ukaranie członka na podstawie kan. 1399 CIC/83, z tytułu pogwałcenia prawa Bożego.

Ustawodawca w prawie wschodnim za nieprzestrzeganie kan. 385 § 2 CCEO ustanawia obligatoryjną karę w kan. 1466. Wymienionymi podmiotami, które mogą zaciągnąć na siebie karę, są duchowni, członkowie zakonnych instytutów życia konsekrowanego oraz stowarzyszeń życia wspólnego na podobieństwo zakonników. Kara pozostaje niedookreślona, jednak musi spełniać kryterium „odpowiedniości” w stosunku do popełnionego przestępstwa. Poprzez brzmienie kan. 1409 § 2 CCEO doprecyzowano, że nie może nią być: pozbawienie urzędu, tytułów oraz insygniów; suspensa trwająca ponad rok; zdegradowanie do niższego stopnia; depozycja; ani ekskomunika większa (CCEO, kan. 1402 § 3).

2.4. Przedawnienie skargi karnej

Ustawodawca w *Kodeksie Prawa Kanonicznego* z 1983 r., w kan. 1362 § 1, 2° określił, że skarga karna względem występku przeciw kan. 286 przedawnia się po upływie siedmiu lat. Również w *Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich* w kan. 1152 § 2, 2°, określił on ten sam czas na ważne wniesienie pozwu przeciw popełniającemu przestępstwo względem kan. 385 § 2 CCEO.

Problemem, na który może natknąć się osoba, chcąc wnieść skargę karną do sądu kościelnego, jest określenie, kiedy handel bądź prowadzenie interesów przez sprawcę nabrało znamion, które wpisywałyby się w *exercere*. Jest to szczególnie ważne, gdy pokrzywdzony

---

⁹ Wj 20, 15; Mk 10, 19; Łk 18, 20; Rz 2, 21; Rz 13, 9; 1 Kor 6, 10.

był jedną z pierwszych ofiar sprawcy, który, być może, dopiero zaczął zakazaną działalność. Po przyjęciu za normatywną bardziej powszechnej opinii kanonistycznej, zgodnie z którą pojedyncze transakcje, przynoszące nawet duże korzyści, nie wpisują się w złamanie kan. 286 CIC/83 i kan. 385 § 2 CCEO, habitualności wykroczenia należy dopatrywać się, gdy sprawca dokonał co najmniej trzech czynów zabronionych, które nie były oddzielone dużymi odstępami czasu. Ponadto wskazana wydawałaby się powszechna opinia roztropnych i bezstronnych osób, która stwierdziłaby, czy owo postępowanie przekształciło sprawcę w przedsiębiorcę (Ambrose 2022, 292).

2.5. Przeszkody: do przyjęcia święceń i wykonywania ordynacji przyjętej bezprawnie w wyniku uwikłania w przedmiot norm

Specyficznym rozszerzeniem kan. 286 CIC/83 i kan. 385 § 2 CCEO na świeckich mężczyzn oraz diakonów stałych¹⁰ jest ustanowienie przeszkody do przyjęcia święceń w kan. 1042, 2° CIC/83 oraz w kan. 762 § 1, 7° CCEO. Ustawodawca mówi w nich o przeszkodzie, która wynika z uwikłania w „urząd lub zarząd zakazany duchownym, związany z obowiązkiem składania sprawozdań finansowych”. Może ona sama ustąpić, gdy zmieni się stan faktyczny danej osoby. W kodeksie łacińskim wprost odsyła się do kanonów 285 i 286 CIC/83, nazywając tę przeszkodę „zwykłą”, natomiast w kodeksie Kościołów wschodnich ujmuje się ją w przytoczony, ogólny sposób (González del Valle 2023, 623). Przeszkoda do przyjęcia święceń w obu kodeksach ulega samoistnemu usunięciu po złożeniu urzędu i zarządu, wraz z dokonaniem rozliczeń.

Ponadto w obu kodeksach, w kan. 1044 § 2, 1° CIC/83 oraz kan. 763, 1° CCEO, ustanowiono przeszkodę niepozwalającą na wykonywanie przyjętych święceń temu, kto podlegając jednej z przeszkód, otrzymał je od konsekratego. Tym samym wyświęcony, stale uwikłany w uprawianie handlu, prowadzenie interesów albo wciąż posiadający zaległe rozliczenia ze swojej poprzedniej działalności powinien uregulować

---

¹⁰ Mowa o diakonach stałych, aspirujących do przyjęcia święceń prezbiteratu bądź episkopatu (CIC/83, kan. 288).

te kwestie oraz poprosić ordynariusza (CIC/83, kan. 1047 § 4) bądź biskupa eparchialnego lub hierarchę instytutu życia konsekrowanego (CCEO, kan. 767 § 1) o dyspensę od przeszkody niepozwalającej wykonywać święceń. Warto nadmienić, że w Kościołach wschodnich, kto rozmyślnie zataja uwikłanie w urząd lub zarząd zakazany duchownym, a także związany z obowiązkiem składania sprawozdań finansowych, podlega po wyświęceniu obligatoryjnej *suspensie ferendae sententiae* (CCEO, kan. 1459 § 4).

3. Późnostarożytne kanony i rozporządzenia soborowo-synodalne, zakazujące uprawiania handlu, prowadzenia interesów oraz pobierania lichwy

Po przeanalizowaniu nowożytnych i współczesnych norm Kościoła katolickiego, zakazujących uprawiania handlu, prowadzenia interesów oraz pobierania lichwy duchownym (CIC/17, kan. 142; CS, kan. 83; CIC/83, kan. 286; CCEO, kan. 385 § 2), członkom zakonnych instytutów życia konsekrowanego (CIC/17, kan. 592; PA, kan. 135; CIC/83, kan. 672; CCEO, kan. 427), stowarzyszeń życia wspólnego bez ślubów (CIC/17, kan. 679), stowarzyszeń życia apostołskiego (CIC/83, kan. 739) oraz stowarzyszeń życia wspólnego na podobieństwo zakonników (PA, kan. 229; CCEO, kan. 561), w trzeciej części niniejszego artykułu zostaną przedstawione późnostarożytne kanony, paralelne wobec współcześnie obowiązujących regulacji, i będą one z nimi porównane.

Na wstępie należy zaznaczyć, że w wielu z przywołanych poniżej kanonów ustawodawcy zakazywali duchownym pożyczania pieniędzy w oczekiwaniu oprocentowanego zwrotu należności. Powodem tego jest fakt, że Kościół aż do XIV w., kiedy to zaczęły powstawać *montes pietatis*, tj. „banki pobożne”, uważał pożyczkę na procent za lichwiarstwo, a tym samym za czynność grzeszną i zakazaną (Conc. Elib. 53). Choć lichwiarstwo nie jest wymienione bezpośrednio w kan. 286 CIC/83 i kan. 385 § 2 CCEO, to, jak już zostało wspomniane, z pewnością jest ono formą *negotiatio*, czyli prowadzenia interesów z intencją zarobkową. Tym samym podanie starożytnych regulacji zakazujących tego działania jest wskazane w niniejszym artykule.

3.1. Kan. 19 i 20 Synodu w Elwirze z ok. 306 r.

Synod w Elwirze odbył się ok. 306 r. i był on pierwszym synodem hiszpańskim, którego istnienia nauka może być pewna. Przewodniczącym zgromadzenia był najprawdopodobniej biskup miasta Acci – Feliks Akcitanus, a udział w nim wzięło dziewiętnastu biskupów oraz dwudziestu sześciu prezbiterów iberyjskich, reprezentujących cały Kościół lokalny (Conc. Elib. 49; Winterslow and William 1882, 46). Obrady zwołano najprawdopodobniej po to, aby w sposób dyscyplinarny zjednoczyć stale zdecentralizowany Kościół oraz żeby biskupi oficjalnie odpowiedzieli na liczne wykroczenia moralne wiernych, należących zarówno do stanu świeckiego, jak i duchownego (Winterslow and William 1882, 57-65).

Na marginesie warto zauważyć, iż ustawodawcy Synodu w Elwirze jako pierwsi w historii Kościoła użyli sformułowania *canon* przy określaniu norm w zbiorze zasad dyscyplinarnych.

W kan. 19 tegoż zgromadzenia zakazano biskupom, prezbiterom oraz diakonom uprawiania handlu oraz szukania zysku na targach w prowincjach innych od swojej własnej. Ustawodawcy doprecyzowali, że wymienieni, poza swoją prowincją, w celu pozyskania żywności, mogą to robić za pośrednictwem innych (Conc. Elib. 53).

W kan. 20 określono postępowanie względem duchownych oraz świeckich lichwiarzy. Duchowny, po udowodnieniu pobierania procentu od pożyczki, miał zostać zdegradowany i usunięty ze swego stanu (Conc. Elib. 53; D. 47 c. 5). Osoba świecka miała zostać upomniana, a jeśli po przyrzeczeniu poprawy nadal pobierała lichwę, to miała zostać ekskomunikowana.

Ustawodawca współczesnych kanonów kodeksowych, w porównaniu do prawodawców kanonów z Elwiry, cechuje się większą restrykcyjnością, która przejawia się w braku możliwości samodzielnego bądź pośredniego uprawiania handlu i prowadzenia interesów nawet we własnej diecezji, eparchii i prowincji. Jednakże w niektórych aspektach praktyka uległa złagodzeniu, czego dowodzi brak możliwości wydalenia ze stanu duchownego za przekroczenie regulacji (CIC/83, kan. 1393; CCEO, kan. 1466).

3.2. Kan. 13 Synodu w Arles z 314 r.

Synod w Arles zwołano w wyniku schizmy donatystycznej, która miała miejsce w 312 r. w Kartaginie. Konstantyn Wielki po otrzymaniu apelacji donatystów, którzy nie zgadzali się z brakiem uznania ich wspólnoty jako prawowitego Kościoła kartagińskiego, z odmówieniem zwolnień ich duchowieństwa z *munera civilia* oraz nieprzyznawaniem im dofinansowania ze skarbu cesarstwa, postanowił przekazać rozstrzygnięcie ich sprawy papieżowi Milcjadesowi i trzem bezstronnym biskupom Galii. Następca Piotra zaprosił dodatkowych piętnastu biskupów włoskich i wspólnie z nimi rozstrzygnął w Pałacu Laterańskim apelację donatystów na posiedzeniu o charakterze synodalnym, zamiast sądowego. Synod Rzymski z 313 r. podtrzymał rozpoznanie donatystów jako schizmatyków, przez co oskarżeni ponownie apelowali do cesarza. August postanowił powtórnie zbadać sprawę, przekazując jej rozpatrzenie Synodowi w Arles, który odbył się w 314 r. Brało w nim udział trzydziestu trzech zachodnich biskupów, duża liczba duchowieństwa niższej rangi oraz sam cesarz Konstantyn. Na zgromadzeniu tym podtrzymano decyzje Synodu Rzymskiego (Odahl 2015, 188-97).

Synod w Arles to jeden z najstarszych synodów, którego kanony dyscyplinarne zachowały się do współczesnych czasów. W kontekście niniejszego artykułu szczególne znaczenie ma kan. 13, w którym ustawodawcy nakazywali odsuwać od komunii tych duchownych, którzy pożyczali na procent (Conc. Arel. 72; C. 14 q. 4 c. 2). Czas zakazu komunikowania nie został określony, a jako jego źródło zostało przytoczone w regulacji prawo Boże¹¹. Zdaje się, że nie można tego określić mianem współcześnie rozumianej cenzury, gdyż kanon nie wspomina o ekskomunice, interdykcje czy suspensie, a należy upatrywać tu pewnego rodzaju kary pokutnej. Kościół miał odsunąć takich duchownych od komunii, gdyby ich własne sumienie tego nie zechciało zrobić. Drogą pojednania sprawcy najprawdopodobniej było odbycie pokuty oraz otrzymanie odpuszczenia grzechów, co w starożytności potrafiło trwać przez długie okresy.

---

¹¹ Najprawdopodobniej miano na myśli: 1 P 5, 2; Ps 15(14), 5; Tt 1, 11.

Obecnie Kościół katolicki, choć uznaje przekaz Słowa Bożego o naganności lichwiarstwa (KKK 2269, 2449) i kradzieży (KKK 2408, 2409, 2412), to kanonicznie nie odłącza duchownych od eucharystii za ich uprawianie. Każdorazowe w pełni świadome i w pełni dobrowolne popełnienie któregośkolwiek z nich byłoby grzechem ciężkim (KKK 1854-1864) z tytułu przekroczenia siódmego przykazania Dekalogu. W rezultacie skutkowałyby odłączeniem duchownego od przyjmowania komunii do czasu indywidualnej spowiedzi (KKK 1415), co, pomimo ugruntowania w teologii moralnej, a nie we współczesnym prawie kanonicznym, odzwierciedla zamysł ojców synodalnych z Arles.

3.3. Kan. 17 Soboru Nicejskiego I z 325 r.

Około dziewiętnastu lat po Synodzie w Elwirze oraz jedenaście lat po Synodzie w Arles, z polecenia Konstantyna Wielkiego miał miejsce pierwszy sobór ekumeniczny w Nicei, podczas którego po raz pierwszy od czasów Soboru Jerozolimskiego (Dz 15, 1-21) próbowano zjednoczyć cały Kościół pod względem dyscypliny. Potrzeba zwołania obrad zaistniała głównie z powodu schizmy melecjan, herezji arian oraz z chęci ujednolicenia daty obchodzenia Wielkanocy (Odahl 2015, 264). Kwestie te były na tyle poważnymi problemami, że wywołały podzielenie Kościoła na frakcje, z których każda miała przeciwstawną sobie opozycję. Jedni uważali, że był czas, kiedy Chrystus nie istniał, oraz że był On wyłącznie „pierwszym ze stworzeń”, podczas gdy dla ogółu było to herezją (Daniélou and Marrou 1986, 197-199); kolejna grupa uznawała duchowieństwo melecjańskie za prawowite i ortodoksyjne, jednakże zwierzchnicy Kościoła Aleksandrii nie chcieli na to przystać (Barnes 1996, 217; Conc. Nic. 49-51; Ferguson 1961, 31); zaś w Kościele Syrii i Palestyny obchodzono Wielkanoc podczas żydowskiego miesiąca Nisan, gdy w reszcie Kościołów odbywało się to w pierwszą niedzielę po pełni księżyca po równonocy wiosennej (Barnes 1996, 217; Gwynn 2021, 102-103; Odahl 2015, 269). Ostatecznie potępiono arianizm; nakazano ponowne wyświęcanie duchownych melecjan, gdyby któryś z nich okazał się godny i wyraził chęć powrotu do prawowitego Kościoła, oraz przystano na bardziej

rozpowszechniony sposób świętowania Zmartwychwstania. Taki przebieg wydarzeń poświadczony jest przez *List synodu w Nicei do Egipcjan* (Epistula 46-53).

Inne kwestie ojcowie Soboru Nicejskiego I uregulowali w dwudziestu kanonach dyscyplinarnych, z których szczególnie ważnym dla obecnych rozważań jest kan. 17. W nim zakazano duchownym domagania się oprocentowanego zwrotu należności, pobierania lichwy oraz szukania niegodziwego zysku w jakikolwiek inny sposób, pod karą wydalenia ze stanu duchownego (Conc. Nic. 43; D. 47 c. 2).

Wola ustawodawców niniejszego kanonu pod wieloma względami różni się od tej, którą ma współczesny prawodawca w kan. 286 CIC/83 oraz w kan. 385 § 2 CCEO. Pierwszą znaczącą różnicą jest fakt, że w obecnych normach występuje znacznie szerszy zakres zakazu, przejawiający się w niedopuszczeniu jakichkolwiek form uprawiania handlu, prowadzenia interesów i pobierania lichwy, nie tylko przez duchownych, ale również przez świeckich w zakonnych instytucjach życia konsekrowanego, stowarzyszeniach życia apostołskiego oraz w stowarzyszeniach życia wspólnego na podobieństwo zakonników. Drugą różnicą jest brak względu współczesnego prawodawcy na to, czy wymienieni czynią to dla własnego zysku, czy też dla korzyści innych, podczas gdy ojcowie soborowi w kan. 17 Soboru Nicejskiego I jedynie w sposób ogólny zabraniali nieprawego zarobkowania z udzielania oprocentowanych pożyczek oraz z innych niemoralnych działań. Pozwalało to w starożytności na uczciwą działalność handlowo-interesową duchownych, bez względu na to, kto był beneficjentem ich poczynań, jeśli nie zabroniono im tego w normach prawa partykularnego. Po trzecie, karą za złamanie kan. 17 Soboru Nicejskiego I było wydalenie ze stanu duchownego, co w obecnym porządku prawnym nie może mieć miejsca (CIC/83, kan. 1393; CCEO, kan. 1466).

3.4. Kan. 6, 8, 9 i 13 Synodu Kartagińskiego z ok. 348 r. według *Collectio Hispana*

Następnym, z punktu widzenia chronologii, zebraniem synodalnym IV w., w którym ustawodawcy poruszyli kwestię zakazu uwikłania

w działalność świecką oraz zarobkową, a także uprawiania lichwiarstwa przez duchowieństwo, był Synod Kartagiński z ok. 348 r. Zwołano go z woli Gratusa, biskupa kartagińskiego, w celu przywrócenia jedności eklezjalnej naruszonej przez schizmę donatystów. Nieprzypadkowy wydaje się fakt, że czas zebrania przypadł w okolicach 347 r., kiedy to cesarz Konstans starał się siłą wymusić pojednanie tej grupy schizmatycznej z Kościołem katolickim (Conc. Carth. 193; Monceaux 1920, 114-115; Pampillon 1997, 355).

Struktura kanonów kartagińskich różni się od tej występującej w normach wcześniej omawianych zgromadzeń. Ojcowie synodalni zdecydowali się spisać kanony z 348 r. nie jako deklaratywne orzeczenia, lecz jako zapiski dialogu pomiędzy poszczególnymi biskupami oraz metropolitą Gratusem, który przedstawiał propozycje ustawowe, czekając na akceptację hierarchów, ale również badał oraz ratyfikował sugestie prawodawcze innych. Poprzez zastosowaną formę nie zmieniono jednak faktu, że po złożeniu podpisów uczestników synodu pod ustaleniami stały się one prawem partykularnie obowiązującym w Kościele kartagińskim.

W kan. 6 Synodu Kartagińskiego, z inicjatywy Nicasiusa, biskupa Culusitanus, zakazano duchownym zajmowania się prawem, zarządzaniem, opieką nad majątkami, prowadzeniem domów oraz sprawami świeckimi (Conc. Carth. 196; C. 21 q. 3 c. 2). W kan. 9 zaś, powstałym z sugestii Metusa, biskupa Taccanensis, rozszerzono katalog zawodów niemożliwych do wykonywania przez kler, dodając zakaz bycia rachmistrzem, oraz potwierdzono niedopuszczalność wykonywania zarządu (Conc. Carth. 197). Regulacje te wraz ze współczesnymi zakazami prowadzenia interesów oraz uprawiania handlu posiadają wspólny fundament, który konstytuuje przekonanie prawodawców, iż niedozwolone działalności tworzą podłoże dla pokusy niegodziwego zysku u duchowieństwa.

W kan. 8 Synodu Kartagińskiego, powstałym z zapytania Magnusa, biskupa Aptungi, poruszono kwestię przeszkody do przyjęcia święceń przez mężczyznę zaangażowanego w zarząd, pełnomocnictwo, wychowawstwo bądź opiekę nad sierotami przed ordynacją. Taki kandydat mógł zostać przyjęty do stanu duchownego, wyłącznie

jeśli uwolnił się od świeckich interesów i obowiązków, tworzących zobowiązania wobec osób trzecich, oraz po zbadaniu jego prawdopodobności i moralności (Conc. Carth. 197; D. 54 c. 3).

Ustawodawcy normy starożytnej oraz współczesnych kodeksów kanonicznych zdają się zbieżnie postrzegać uwikłanie w różne działalności jako przeszkodę do przyjęcia święceń. Podobieństwo myśli prawodawczej ujawniają kan. 1042, 2° CIC/83 oraz kan. 762 § 1, 7° CCEO, w których jednak złagodzono antyczne, paralelne normy, poprzez ustanowienie przeszkody do przyjęcia święceń wyłącznie za uwikłanie w urząd lub zarząd, związany z obowiązkiem składania sprawozdań finansowych. W zależności od sytuacji danego kandydata, pozwala to na wykonywanie przez niego pewnych świeckich zajęć, o ile nie wiążą się one z obowiązkiem składania sprawozdań rachunkowych (Krajczyński 2018, 89).

W kan. 13 tegoż zgromadzenia relacjonuje się, jak Gratus zatwierdził zdanie Abundantiusa, biskupa Adrumetum, który wskazał, że podczas synodu jego prowincji stwierdzono, że duchownym nie wolno zajmować się lichwą. Metropolita stwierdził, że w owym przypadku nie ma innej możliwości postąpienia, jak wydanie dodatkowego zakazu kanonicznego, gdyż niedopuszczalność niegodziwego zysku pochodzi z Pisma Świętego (Conc. Carth. 199). Ojcowie synodalni nie dookreślili jednak kary za złamanie kan. 13. Po zastosowaniu logicznej dedukcji, można dojść do wniosku, że poszczególni biskupi najprawdopodobniej musieli karać niepokorny kler na podstawie kan. 17 Soboru Nicejskiego I, tj. wydaleniem ze stanu duchownego.

W porównaniu do współczesnych regulacji, kan. 13 Synodu Kartagińskiego różni się swoją strukturą, szeroko pojętym niedoprecyzowaniem oraz przeważającym nastawieniem teologicznym, zamiast prawnokanonicznym. Jednakże wpisuje się on w szeroko pojęty antyczny dialog eklezjalny, który w rezultacie stworzył podwaliny tradycji kościelnej, jaka mogła zainspirować najwyższego ustawodawcę kościelnego do promulgowania treści kan. 286 CIC/83 i kan. 385 § 2 CCEO, w obecnej formie.

3.5. Kan. 6 i 44 *Kanonów Apostolskich* z końca IV w.

Kanony Apostolskie stanowią pseudoapostolski zbiór kanonów, których autorstwa w starożytności dopatrywano się w osobach dwunastu najbliższych uczniów Chrystusa. Napisano je najprawdopodobniej pod koniec IV bądź na początku V w. jako czterdziesty siódmy rozdział, ósmej księgi większego pseudoapostolskiego dzieła pt. *Konstytucje Apostolskie*. Autor zapisku z rozdziału osiemnastego, księgi szóstej tego utworu, mówi o rzekomym poleceniu apostołów, danym św. Klemensowi Rzymskiemu, aby rozesłał treść całej księgi do biskupów i kapłanów. Współczesna nauka jest w stanie stwierdzić, iż przypisanie autorstwa apostołom miało na celu zwiększenie autorytetu tekstu, a nie oddanie prawdziwego stanu rzeczy. Głównym argumentem, który to popiera, jest podobieństwo *Kanonów Apostolskich* do kanonów synodalnych z Elwiry, Antiochii, Laodycei oraz Soboru Nicejskiego I, których ustawodawcy nie musieliby samodzielnie regulować danych kwestii, gdyby istniały już wcześniejsze, powszechnie znane kanony, autorstwa tak prominentnych figur (Ferme 2007, 43-44; Hemperek and Góralski 1995, 29-30).

Kanony Apostolskie zyskały pełną akceptację Kościołów wschodnich dopiero podczas Synodu *in Trullo* w 691 r., dzięki brzmieniu jego kan. 2 (Conc. Trul. 361-362), a uznanie Kościoła Zachodu – pomimo początkowego odrzucenia ich treści przez papieża Gelazego I – dopiero wtedy, gdy pięćdziesiąt pierwszych z nich znalazło się w zbiorach Dionizego Małego, a następnie w *Dekrecie Gracjana* (Ferme 2007, 44; Hemperek and Góralski 1995, 30). Ten ostatni w roku 1234, pomimo braku oficjalnego rozpoznania i promulgowania jako prawo Kościoła katolickiego, uzupełniono przez *Dekrety Grzegorza IX*, przez co uzyskał domyślną aprobatę papieską. Ponadto w latach 1580-1582, gdy papież Grzegorz XIII zatwierdził urzędowe wydanie *Corpus Iuris Canonici*, w którego skład wszedł *Dekret Gracjana*, pięćdziesiąt pierwszych regulacji *Kanonów Apostolskich*, aż do czasu *Kodeksu prawa kanonicznego* z 1917 r., stanowiło fundament prawny Kościoła katolickiego, pomimo swojej błędnej nazwy, znajdowania się w prywatnym zbiorze prawnym oraz obowiązywalności ustaw głównie na mocy zwyczaju.

W kan. 6 *Kanonów Apostolskich* zakazano biskupom, prezbiterom oraz diakonom prowadzenia jakichkolwiek interesów świeckich (Con. Ap. 274; D. 88 c. 3), natomiast w kan. 44 zabroniono tym osobom udzielania pożyczek na procent (Con. Ap. 283; D. 47 c. 1). Obie regulacje obwarowane były karą złożenia z urzędu, w przypadku ich złamania. Z wyjątkiem rodzaju sankcji, zachodzi bardzo bliskie podobieństwo między omawianymi normami a kan. 286 CIC/83 oraz kan. 385 § 2 CCEO, gdyż zarówno w antycznych, jak i we współczesnych regulacjach zakazano wyższemu duchowieństwu piastowania urzędów, które mogłyby narazić je na ulegnięcie pokusie niegodziwego zysku.

Zakończenie

W przeprowadzonej analizie kan. 142 i kan. 1543 CIC/17 oraz kan. 83 CS ukazano, jak ustawodawca w pierwszych systematycznych zbiorach prawa kodeksowego oraz częściowych kodyfikacjach prawa Kościołów wschodnich odnosił się do zakazu uprawiania handlu, prowadzenia interesów oraz pobierania lichwy przez duchownych, zakonników oraz członków stowarzyszeń życia wspólnego bez ślubów i stowarzyszeń życia wspólnego na podobieństwo zakonników. Najcharakterystyczniejszą cechą tychże norm jest ich bezwzględny charakter, przez który dyspensacji, pozwalającej uprawiać handel i prowadzić interesy, mogła udzielić Stolica Apostolska. Natomiast w rozważaniach nad kan. 286 CIC/83 oraz kan. 385 § 2 CCEO, ukazano złączenie regulacji CIC/17 i CS, objawiające się możliwością udzielania zezwolenia odpowiedniej władzy kościelnej na uprawianie handlu i prowadzenie interesów danym jednostkom. Ponadto w badaniach przybliżono złożoność interpretacyjną współczesnych norm, omawiając adresatów przepisów; badając terminologię łacińską; wyjaśniając przewidziane kary za złamanie treści regulacji; podając czas przedawnienia skargi karnej oraz wspominając o przeszkodzie do ordynacji i wykonywania bezprawnie przyjętych święceń, jakiej podlega kandydat uprawiający handel, prowadzący interesy oraz stale posiadający nierozliczone rachunki. Należy zaznaczyć, iż pomimo braku przewidzianej kary w kan. 1393 CIC/83

dla członków stowarzyszeń życia apostołskiego za złamanie kan. 286 CIC/83, to na mocy kan. 739 CIC/83 zakaz ten stale ich obowiązuje, jednak pod karą grzechu, a nie reperkusji karno-kanonicznych.

Dzięki przyrównaniu współcześnie obowiązujących kanonów zakazujących uprawiania handlu, prowadzenia interesów oraz pobierania lichwy z pokrewnym, wybranym antycznym orzecznictwem synodalno-soborowo-kanonicznym, ukazano, że prawo Kościoła katolickiego, pomimo szeregu przemian techniczno-jurysdykcyjnych, w kodeksowej formie stale jest wierne tradycji eklesjalnej IV w. Choć obecnie kanonistyka jest o wiele bardziej rozwinięta niż u swoich początków z czwartego stulecia, to stale należy ją czytać w świetle prowadzenia społeczności wiernych przez Ducha Świętego¹². Czynność, która u początków Kościoła była zakazana, pomimo zmian społeczno-historycznych, nadal za taką powinna być uważana, chyba że najwyższy ustawodawca kościelny zdecyduje inaczej i autorytatywnie rozstrzygnie o zmianie prawa promulgowanego bądź ustalonego na mocy zwyczaju. Obecność zakazu uprawiania handlu, prowadzenia interesów oraz pobierania lichwy w Kościele starożytnym, która jest poświadczona przez wspomniane kanony synodalno-soborowe oraz *Kanony Apostolskie*¹³, być może skłoniła współczesnego ustawodawcę kościelnego do wierności tradycji eklesjalnej, czego dopełnił on, świadomie bądź nie, promulgując kodeksowe zbiory systematyczne, a w tym kan. 286 CIC/83 i kan. 385 § 2 CCEO.

Funding: This research received no external funding.

Institutional Review Board Statement: Not applicable.

Informed Consent Statement: Not applicable.

Data Availability Statement: Not applicable.

Acknowledgments: During the preparation of the manuscript, AI-assisted tools were used only to improve language clarity and readability. Additionally, at the literature-search stage, the tools helped the author identify some potentially relevant

---

¹² Dz 1, 8; 1 Kor 12, 3-4.

¹³ Także: Synod Kartagiński z 397 r., kan. 16 według *Collectio Hispana* (C. 14 q. 4 c. 6); oraz Synod z Laodycei we Frygii, z końca czwartego stulecia, kan. 4 (D. 46 c. 9).

publications and primary sources; all suggested materials were subsequently verified, read in germane parts, and selected by the author. All substantive arguments, analysis, and conclusions are the result of the author's own work and independent cognitive process.

Conflicts of Interest: The author declares no conflict of interest.

References

Sources

- Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, 18.10.1990. AAS 82 (1990): 1033-1363. Translation: *Kodeks kanonów Kościołów Wschodnich*. 2025, edited by Leszek Adamowicz and Piotr Majer. Poznań: Pallottinum (=CCEO).
- Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, 25.01.1983. AAS 75/II (1983): V-XXX. 1-317. Translation: *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*. 2023. 2nd ed., edited by Piotr Majer. Warszawa: Wolters Kluwer (=CIC/83).
- Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*, 27.05.1917. AAS 9/II (1917): 2-521 (=CIC/17).
- Concilium Arelatense. *Canones ad Silvestrum*, 1.08.314. Translation: Synod w Arles. 2006. *Kanony do Sylwestra*. In *Dokumenty synodów od 50 do 381 roku*. Vol. 1 of *Synody i Kolekcje Praw*. 2nd ed., edited by Arkadiusz Baron and Henryk Pietras, 71-74. Kraków: Wydawnictwo WAM (=Conc. Arel.).
- Concilium Carthaginense. *Canones*, ca. 348. Translation: Synod w Kartaginie. 2006. *Kanony*. In *Dokumenty synodów od 50 do 381 roku*. Vol. 1 of *Synody i Kolekcje Praw*. 2nd ed., edited by Arkadiusz Baron and Henryk Pietras, 193-199. Kraków: Wydawnictwo WAM (=Conc. Carth.).
- Concilium Chalcedonense. *Canones*, 29-31.10.451. Translation: Sobór Chalcedoński. 2002. *Kanony*. In *Nicea I, Konstantynopol I, Efez, Chalcedon, Konstantynopol II, Konstantynopol III, Nicea II (325-787)*. Vol. 1 of *Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst grecki, łaciński, polski*, edited by Arkadiusz Baron and Henryk Pietras, 224-257. Kraków: Wydawnictwo WAM. (=Conc. Chalc.).
- Concilium Eliberritanum. *Canones*, ca. 306. Translation: Synod w Elwirze. 2006. *Kanony*. In *Dokumenty synodów od 50 do 381 roku*. Vol. 1 of *Synody i Kolekcje Praw*. 2nd ed., edited by Arkadiusz Baron and Henryk Pietras, 49-61. Kraków: Wydawnictwo WAM. (=Conc. Elib.).
- Concilium in Trullo. *Canones*, 692 Translation: Council in Trullo. 1995. *The Canons of the Council in Trullo*. In *The Seven Ecumenical Councils*. Vol. 14 of *A Select Library of the Nicene and Post-Nicene Fathers of the Christian Church*. 2nd ed., edited by Philip Schaff and Henry Wace, 359-408. Peabody: Hendrickson Publishers, Inc (=Conc. Trul.).
- Concilium Nicaenum I. *Canones*, 325. Translation: Sobór Nicejski I. 2002. *Kanony*. In *Nicea I, Konstantynopol I, Efez, Chalcedon, Konstantynopol II, Konstantynopol*

- III, Nicea II (325 – 787). Vol. 1 of *Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst grecki, łaciński, polski*, edited by Arkadiusz Baron and Henryk Pietras, 26-47. Kraków: Wydawnictwo WAM. (=Conc. Nic.).
- Concilium Nicaenum I. *Epistula Nicaeni Concilii ad Aegyptios*, 325. Translation: Sobór Nicejski I. 2002. *List Soboru w Nicei do Egipcjan*. In *Nicea I, Konstantynopol I, Efez, Chalcedon, Konstantynopol II, Konstantynopol III, Nicea II (325 – 787)*. Vol. 1 of *Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst grecki, łaciński, polski*, edited by Arkadiusz Baron and Henryk Pietras, 46-53. Kraków: Wydawnictwo WAM (=Epistula).
- Constitutiones apostolorum. *Κανόνες ἐκκλησιαστικοί*, ca 380. Translation: Konstytucje Apostolskie. 2007. *Kanony apostolskie*. In *Konstytucje apostolskie oraz Kanony Pamfilosa z apostolskiego synodu w Antiochii. Prawo kanoniczne świętych apostołów. Kary świętych Apostołów dla upadłych. Euchologion Serapiona*. Vol. 2 of *Synody i Kolekcje Praw*, edited by Arkadiusz Baron and Henryk Pietras, 273-293. Kraków: Wydawnictwo WAM (=Con. Ap.).
- Gratianus, *Decretum*. In *Corpus Iuris Canonici*. 1959. Vol. 1, edited by Aemilius Friedberg. Graz: Akademichse Druck – U. Verlagsanstalt.
- Katechizm Kościoła Katolickiego*. 2002. 2nd ed. Poznań: Pallottinum (=KKK).
- Kuria Arcybiskupiego Więszego Kościoła Syro-Malabarskiego. *Code of Particular Law of the Syro-Malabar Church*, 3.12.2013. Kochi: Syro-Malabar Major Archiepiscopal Curia (=KAWKS-M 2013).
- Międzynarodowa Komisja Teologiczna. *Il Diaconato Evoluzione e Prospettive*, 2003. https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_con_cfaith_pro_05072004_diaconate_it.html. Accessed 17 October 2025 (=MKT 2003).
- Paulus PP VI. *Litterae apostolicae motu proprio datae Episcopalis Potestatis*. *Normae Episcopis Ecclesiarum Orientalium, ad facultatem dispensandi spectantes, impertiuntur*, 2.05.1967. AAS 59 (1967): 385-390 (=EP).
- Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. Biblia Tysiąclecia*. 2019. 5th ed. Poznań: Pallottinum.
- Pius PP XII. *Litterae apostolicae motu proprio datae Cleri sanctitati ad Venerabiles Fratres Patriarchas, Archiepiscopos, Episcopos, Ceterosque Locorum Hierarchas Ecclesiarum Orientalium, Pacem et Communionem cum Apostolica Sede Habentes: de Ritibus Orientalibus, de Personis pro Ecclesiis Orientalibus*, 2.06.1957. AAS 49 (1957): 433-603 (=CS).
- Pius PP XII. *Motu proprio Postquam Apostolicis* de Religiosis, de Bonis Ecclesiae Temporalibus et de Verborum Significatione pro Ecclesiis Orientalibus, 9.02.1952. AAS 44 (1952): 65-152 (=PA).
- Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II. *Decretum de Ecclesiis Orientalibus Catholicis Orientalium Ecclesiarum*, 21.11.1964. AAS 57 (1965): 76-89. Translation: Sobór Watykański II. 2002. *Dekret Orientalium Ecclesiarum*

o Katolickich Kościołach Wschodnich. In Sobór Watykański II. *Konstytucje, dekrety, deklaracje*, 177-186. Poznań: Pallottinum (=OE).

Українська Церкiew Грекокатолицка. *Канони Партикулярного Права Української Греко-Католицької Церкви*, 4.04.2018. <https://docs.ugcc.ua/1/>. Accessed 18 October 2025 (=UCG).

Literature

- Ambrose, Merlin Rengith. 2022. "Clerics Practicing Commerce and Trade. The Canonical Implications of Canon 286". *Studia Canonica* 56(1): 279-98. <https://doi.org/10.2143/STC.56.1.3290862>.
- Bacareza, Hermogenes E. 2008. "Priests and Religious Involved in Public Office: Implications". *Philippine Canonical Forum* 10: 293-304.
- Barnes, Timothy David. 1996. *Constantine and Eusebius*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bogdan, Franciszek. 1988. *Prawo Zakonów, Instytutów Świeckich i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego*. Poznań: Pallottinum.
- Daniélou, Jean, and Henri Irénée Marrou. 1986. *Historia Kościoła. Od początków do roku 600*. Vol. 1 of *Historia Kościoła*. Translated by Maria Tarnowska. 2nd ed., edited by Ludovicus Jacobus Rogier, Roger Aubert, Michael David Knowles, Natalia Dobrowolska, and Czesław Mazur. Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax.
- Ferguson, Everett. 1961. "Ordination in the Ancient Church (II)". *Restoration Quarterly* 5(1): 17-32.
- Ferme, Brian Edwin. 2007. *Introduction to the History of the Sources of Canon Law. The Ancient Law up to The Decretum of Gratian*. Translated by William J. King. Montréal: Wilson & Lafleur.
- Gałkowski, Tomasz. 2016. "Zakaz uprawiania handlu i dokonywania transakcji przez duchownych Kościoła katolickiego". *Łódzkie Studia Teologiczne* 25(2): 79-90.
- González del Valle, José María. 2023. "Święcenia". In *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*. 2nd ed., edited by Piotr Majer, 606-30. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Gwynn, David Morton. 2021. "Reconstructing the Council of Nicaea". In *The Cambridge Companion to the Council of Nicaea*, edited by Young Richard Kim, 90-110. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hemperek, Piotr, and Wojciech Góralski. 1995. *Historia źródeł i nauki prawa kanonicznego*. Vol. 1 of *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r*. Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL.
- Ipapo, Wilfredo. 1988. "Clerics and Religious in Business". *Philippiniana Sacra* 23(68): 225-245.
- Konieczny, Jerzy. 1985. "Obowiązki i prawa duchownych. Uwagi na marginesie nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego". *Studia Paradyskie* 1: 131-80.

- Krajczyński, Jan. 2018. "Prawno-kanoniczny zakaz podejmowania przez duchownych niektórych rodzajów działalności i jego znaczenie na gruncie prawa polskiego". *Studia z Prawa Wyznaniowego* 21: 75-94. <https://doi.org/10.31743/spw.193>.
- Lewandowski, Paweł. 2020. "Prohibition of Business or Trade by the Clergy According to the 1983 Code of Canon Law. An Outline". *Teka Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie* 13(2): 393-403. <https://doi.org/10.32084/tekapr.2020.13.2-30>
- Monceaux, Paul. 1920. *Livre neuvième. Saint Optat et les premiers écrivains donatistes*. Vol. 5 of *Histoire littéraire de l'Afrique chrétienne depuis les origines jusqu'à l'invasion arabe*. Paris: Ernest Leroux.
- Odahl, Charles Matson. 2015. *Konstantyn i Chrześcijańskie Cesarstwo*. Translated by Katarzyna Maria Bies. Oświęcim: Wydawnictwo Napoleon V. Pampillon, Albert. 1997. "The Early African Legislation on the Trial of Bishops". *Cuadernos Doctorales* 14: 341-407.
- Rincón-Pérez, Tomás. 2023. "Instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostołskiego" In *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*. 2nd ed., edited by Piotr Majer, 389-465. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Świto, Lucjan. 2022. "Działalność gospodarcza kościelnych osób prawnych a alienacja majątku Kościoła Katolickiego w Polsce Problem spółek z ograniczoną odpowiedzialnością". *Studia z Prawa Wyznaniowego* 25: 195-216. <https://doi.org/10.31743/spw.13577>.
- Winterslow Dale, Alfred William. 1882. *The Synod of Elvira and Christian Life in the Fourth Century. A Historical Essay*. London: Macmillan and Co.
- Wroczeński, Józef. 2006. "Stowarzyszenia życia apostołskiego". In *Księga II. Lud Boży. Część III. Instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostołskiego*. Vol. II/1 of *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, edited by Józef Krukowski, 185-207. Poznań: Pallottinum.
- Zubert, Bronisław Wenanty. 1990. *Księga II. Lud Boży. Część III. Instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostołskiego*. Vol. 2/III of *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*. Lublin: Redakcja Wydawnictwa KUL.
- Żmigrodzki, Piotr, ed. n.d. *Wielki słownik języka polskiego*. Kraków: Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk. <https://wsjp.pl/>. Accessed 4 December 2025 (=WSJP).

Abstrakt: W artykule analizowany jest kanoniczny zakaz uprawiania handlu, prowadzenia interesów oraz pobierania lichwy, obecny w prawie Kościoła katolickiego XX w. (CIC/17; CIC/83; *motu proprio Cleri sanctitati*; CCEO) oraz w wybranych, IV-wiecznych orzeczeniach Soboru Nicejskiego I, poszczególnych synodów oraz *Kanonów Apostolskich*. W pierwszej części analizowane są: kan.142 i kan. 1543 CIC/17 oraz kan. 83 CS. W drugiej części przeprowadzone jest badanie kan. 286 CIC/83 oraz kan. 385 § 2 CCEO, zakładające podanie adresatów współczesnych norm; zbadanie

terminologii łacińskiej; omówienie sankcji za złamanie regulacji; przedstawienie czasu na złożenie skargi karnej oraz wskazanie kanonicznych przeszkód, jakie one generują, tj. do przyjęcia święceń i wykonywania bezprawnie przyjętej ordynacji. W trzeciej części analizowane są IV-wieczne orzeczenia soborowo-synodalne oraz kanony, poprzez podanie informacji o źródle ich uchwalenia; omówienie ich decyzji oraz przyrównanie do współczesnych regulacji. Poruszone w tekście są: kan. 19 i 20 Synodu w Elwirze (ok. 306 r.); kan. 13 Synodu z Arles (314 r.); kan. 17 Soboru Nicejskiego I (325 r.); kan. 6, 8, 9 i 13 Synodu Kartagińskiego (ok. 348 r.); oraz kan. 6 i 44 *Kanonów Apostolskich* (ok. końca IV w.). W zakończeniu wskazane są najważniejsze wnioski płynące z treści artykułu.

Słowa kluczowe: interesy, handel, duchowieństwo, synod, sobór, lichwa.

THE PROHIBITION OF TRADING, CONDUCTING BUSINESS, AND EXACTING USURY ACCORDING TO THE CURRENT CODIFIED DISCIPLINE (CAN. 286 CIC/83; CAN. 385 § 2 CCEO) AND SELECTED FOURTH-CENTURY CATHOLIC CHURCH JURISPRUDENCE

Abstract: In the article, canonical prohibitions of trading, conducting business activity, and charging usury in Catholic canon law of the twentieth century (CIC/17; CIC/83; *motu proprio Cleri sanctitati*; CCEO) and in selected fourth-century enactments of the First Council of Nicaea, selected synods, together with the *Apostolic Canons* are analysed. In the first part can. 142, together with can. 1543 CIC/17 and can. 83 CS are examined. In the second part can. 286 CIC/83 and can. 385 § 2 CCEO are analysed by identifying the addressees of these norms, clarifying key Latin terminology, outlining the applicable sanctions, indicating the prescriptive periods for penal action, and specifying the canonical impediments they create, namely, to receiving sacred orders and to the exercise of orders illicitly received. In the third part fourth-century conciliar-synodal rulings and canons are surveyed by providing information about the source of their adoption; discussing their decisions and comparing them to contemporary regulations. In the text are mentioned: can. 19 and 20 of the Synod of Elvira (ca. 306); can. 13 of the Synod of Arles (314); can. 17 of the First Council of Nicaea (325); can. 6, 8, 9, and 13 of the Synod of Carthage (ca. 348); can. 6 and 44 of the *Apostolic Canons* (ca. late fourth century). In the conclusion the principal findings of the article are synthesized.

Keywords: business, trade, clergy, synod, council, usury

Translated by Alan Kretkowski